

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСИКИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕДВИБОРЧОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті виявлено специфічні риси політичного дискурсу та його підтипу – передвиборчого політичного дискурсу. Окреслені особливості функціонування лексики, зумовлені його комунікативними стратегіями.

Ключові слова: лексичні одиниці, мовленнєвий акт, обіцянка, політичний дискурс.

Поява таких мовознавчих парадигм, як антропоцентрична, функціональна, прагматична та когнітивна, зумовлюють розвиток комплексної методики досліджень у галузі сучасної комунікативної лінгвістики. У зв'язку з необхідністю всебічного розгляду тих чинників, які забезпечують належну ефективність мовної комунікації, значне місце у сучасних лінгвістичних дослідженнях посідає теорія дискурсу. Дослідники, визначаючи поняття дискурсу, привертають увагу до його важливих характеристик, таких як: «дискурс являє собою складне комунікативне явище, що містить у собі і соціальний контекст, який дає уявлення як про учасників комунікації (та їхні характеристики), так і про процеси виробництва і сприйняття повідомлень» [Дейк: 234]; «дискурс відображає суб'єктивну психологію людини, а отже, він не може бути відчужений від того, хто говорить» [Аругюнова 1985: 5]; «за самою своєю суттю дискурс - явище когнітивне, тобто таке, що має справу з передачею знань, з оперуванням знаннями особливого роду і, головне, зі створенням нових знань» [Кубрякова: 11]. «Дискурс (*lat. discursus* – міркування, *фр. discours* – промова, вступ) – сукупність висловлювань, що стосуються певної проблематики, розглядаються у взаємних зв'язках з цією проблематикою, а також у взаємних зв'язках між собою. Одиницями дискурсу є конкретні висловлювання, які функціонують у реальних історичних, суспільних і культурних умовах, а у своєму змісті та структурі відбивають часовий аспект, інтеграцію між партнерами, що витворюють даний тип дискурсу, а також простір, в якому він відбувається, значення, які він творить, використовує, репродукує або перетворює» [Літературознавчий словник: 201].

Спираючись на дифініції, поширені в сучасній лінгвістиці, ми розглядаємо дискурс як зв'язний текст у його подієвому аспекті з прагматичним й іншими комунікативними чинниками. Йдеться також про мовлення, як цілеспрямовану соціальну дію, як компонент, що бере участь у когнітивних процесах взаємодії людей і в механізмах їхньої свідомості.

На сьогодні актуальною залишається проблема встановлення критеріїв виділення певних різновидів дискурсу та їх класифікація. У межах цього глобального комунікативного явища спостерігається ієрархія та взаємодія різних типів дискурсу із притаманними їм ознаками, сукупності яких можуть більшою чи меншою мірою перетинатися. Політичний дискурс (далі ПД) – це окремий тип дискурсу, в якому втілена політична воля та демократичне обговорення і обґрунтування будь-яких тем, які мають значення для громадян. Він виступає однією з важливих прикмет мовної комунікації передусім у демократичному суспільстві.

Вивчення ПД як складного та багатогранного феномена є актуальним, оскільки воно забезпечує можливість виявлення ефективних засобів комунікативного впливу на масову свідомість, що є важливим фактором розвитку комунікативних технологій в сучасній Україні, у яких відчутно зростає роль засобів масової інформації. У суспільному спілкуванні вагомим місцем посідає передвиборчий дискурс, який становить собою один із підтипів ПД. У пропонованій статті ми ставимо за мету окреслити характерні риси ПД загалом та його зазначеного підтипу зокрема, а також простежити певні особливості функціонування лексики в українському передвиборчому дискурсі, зумовлені його основними комунікативними стратегіями. Лінгвальний матеріал нашого дослідження почерпнутий із передвиборчих програм різних політичних партій, які брали участь у виборах до Верховної Ради України в 2007 р.

Основи теорії ПД були закладені представниками кембріджської та оксфордської філософських шкіл у 50-ті рр. ХХ ст., які здійснили аналіз лінгвістичного контексту суспільної думки. Серед класичних робіт із цієї проблематики можна назвати праці Т. ван Дейка, Р. Барта, М. Фуко, Ю. Хабермаса, а також дослідження вітчизняних авторів: М. Ільїна, Є. Шейгала, О. Баранова, Г. Почепцова.

Визначальними характеристиками згаданого типу дискурсу варто вважати широту сфери функціонування, зверненість до соціальних та політичних проблем суспільства, прагматична та ідеологічна спрямованість, зорієнтованість на діалогічність, насиченість суспільно-політичною термінологією, яка завдяки різноманітним екстралінгвальним чинникам досить швидко змінюються. Сьогодні україномовний політичний дискурс не лише відображає ті процеси, що відбуваються у державі, але й певною мірою спрямовує їх подальше розгортання. Його комунікативна мета полягає у тому, щоб: досягати взаємодії між суспільством та політиками; формувати відповідне оцінювальне бачення тенденцій суспільного розвитку; спонукати владні кола й громадян до розмірковування, яке повинне передувати здійсненню вагомих політичних кроків.

Одним із поширених припущень, що стосуються ПД, є гіпотеза про вплив мови на політичне мислення. Цю ідею можна інтерпретувати як цікавий варіант гіпотези Сепіра-Уорфа. Дійсно, людське мислення базується на системах мовної комунікації, які сприяють конституюванню концептуальних світів, а також і структур влади та відповідних соціальних світів. Концептуальні й соціальні світи виступають при цьому контекстами один одного. Завдяки творам Дж. Оруелла та його послідовників, твердження про те, що політичний дискурс може впливати на політичне мислення, набуло широкої популярності. В іспанських репортажах, а потім у відомому романі «1984» і, головне, у статтях про англійську мову їх автор виявив важливі закономірності взаємодії мови і політики. Його помітним здобутком стала концепція так званої «новомови» – особливого дискурсу, що дає змогу контролювати політичну поведінку. Дж. Оруелл був переконаний у тому, що думка залежить від мови, а тому вважав, що обмеження політичним керівництвом спектру можливостей мовного вираження призводить до звуження спектру ймовірних розумових процесів. Завдання «новомови», у розумінні Оруелла, полягало не в тому, щоб виражати особливості світогляду й індивідуального мислення. Такий дискурс був спрямований на недопущення способів мислення, неприйнятних з погляду політичного керівництва. Таким чином непотрібні думки ставали буквально немислимими тією мірою, якою вони залежали від слів, використання яких допускалося.

ПД притаманна діалогічність, яка передбачає присутність у ньому адресата й адресанта комунікативної дії. В останні роки елементарною складовою спілкування, одиницею руху інтенцій мовця в комунікації вважається мовленнєвий акт (далі МА). «Мовленнєвий акт – це цілеспрямована мовленнєва дія, що здійснюється відповідно до принципів і правил мовленнєвої поведінки, прийнятих у певному суспільстві; одиниця нормативної соціомовленнєвої поведінки, що розглядається в межах прагматичної ситуації. Основними рисами МА є умисність (інтенціональність), цілеспрямованість і конвенційність; МА завжди співвіднесені з особою мовця. Послідовність МА створює дискурс» [Аругюнова 1990: 412].

Розглядаючи ПД з погляду теорії мовленнєвих актів необхідно зазначити, що в його межах широко реалізуються такі з них: МА запитування; прогнозування; оцінки; комісиви, зокрема мовленнєві акти обіцянки. «Комісиви – впливи, якими їх автор зобов'язується здійснити те, про що говорить, або утриматися від чогось (це обіцянка, схвалення, згода тощо)» [Серль: 170]. Крім того, якщо аксіологічні МА передбачають не просто чийось особисту кваліфікацію, а привселюдне оцінювання особами, які мають на це офіційне право, то згідно з термінологією Остіна, вказані акти можна вважати експресивами [Шейгал: 206].

Для передвиборчого політичного дискурсу, як особливого підтипу ПД, характерні специфічні прикмети, як - от: часова обмеженість періодом виборчої компанії; акцентування на конкретній кінцевій меті – перемозі у виборах, завдяки ефективному впливу на голоси виборців; прагматична зосередженість на вживанні комісивів, особливо МА обіцянки.

Широке використання останніх спричинене особливістю відповідної мовленнєвої ситуації, в якій адресант (певна політична сила чи її представник) прагне заохотити адресатів (виборців) до активної дії шляхом прямої пропозиції забезпечити їм певні моральні чи матеріальні блага в майбутньому. Досягнення цієї прагматичної мети, яка полягає насамперед у тому, щоб отримати якнайбільше голосів громадян, вимагає від мовця врахування соціальних, психологічних та когнітивних чинників ситуації спілкування, що значною мірою зумовлюють і вибір лексичних одиниць, зокрема й експресивів. Якраз залучення різних мовних засобів, здатних нарощувати експресивність вислов-

лень, допомагає адресанту будувати стратегії впливу на адресатів. Простеживши основні його напрямки, виявлені в аналізованих текстах, можна виділити кілька комунікативних стратегій, які вимагають належного лінгвального втілення.

Так стратегія критики негативних явищ у суспільстві зумовлює вживання заперечувальних конструкцій, у яких уживається частка *не*. Вони виражають готовність влади до рішучих кроків у боротьбі з суспільними негараздами: «Фактично мова йде про те, щоб майже з нуля створити систему справжнього правосуддя в країні, оскільки на сьогодні його, як такого, *не існує*» [Програма БЮТ]; «Надання безвідсоткового кредиту на будівництво і придбання житла для громадян, які *не мають* у володінні власного житла» [Програма Блоку Литвина]; «Широко розрекламована «помаранчевими» популістами разова допомога при народженні дитини *не вирішує і не може* в принципі вирішити проблему народжуваності» [Програма Партії Регіонів]; «Регламентувати вживання української мови у ЗМІ відповідно до кількості українців – *не менше* ніж 78%» [Програма об'єднання «Свобода»]; «Забезпечимо розвиток мов і культур усіх меншин, що проживають в Україні. Ніхто *не зазнаватиме* мовних утисків» [Програма НУНС]. Застосування цієї стратегії дає змогу зосередити увагу адресатів на найбільш вагомих для суспільства проблемах. Наведені приклади засвідчують, що різні політичні сили часто звертаються до неї, щоб задекларувати основні ідейні засади своєї політичної платформи.

В українському передвиборчому ПД присутня стратегія заклику громадян до патріотизму. Вона реалізується шляхом використання лексем, що належать до різних частин мови, із семантичним компонентом «об'єднання»: «Зобов'язати *всіх* держслужбовців використовувати українську мову на роботі та під час публічних виступів» [Програма об'єднання «Свобода»]; «Ми – різні: на Півночі та Півдні, Заході та Сході, але ми – громадяни *єдиної* країни. У цьому – запорука нашої сили і процвітання. Регіони з їх особливостями і традиціями становлять духовну скарбницю України та її самобутність, яку необхідно зберігати та розвивати *спільними* зусиллями!» [Програма ПР]; «Існує безліч проблем, котрі громадяни в змозі вирішити без допомоги держави. *Об'єднавшись* заради рішення конкретного завдання, вони можуть домогтися набагато більшого, ніж поодинці. Для будь-якого чиновника *об'єднані* громадяни є грізною силою, що не дозволить се-

бе обманювати, оббирати або ж ігнорувати. Для того щоб полегшити громадянам це завдання, потрібно розвивати і зміцнювати інститути громадянського суспільства: місцеве самоврядування, професійні і творчі спілки, житлові товариства, групи взаємодопомоги та ін» [Програма ПВД]; «Захистимо нашу ідентичність – українську мову та культуру, сформуємо *єдиний* інформаційний простір країни» [Програма НУНС].

Спонування громадян до активного суспільного життя також належить до важливих комунікативних стратегій передвиборчого дискурсу. Її реалізацію забезпечує передусім використання лексем зі значенням «необхідності»: «Ми *повинні* відродити авторитет науки, авторитет інтелекту і повернути дітей з нічних клубів в бібліотеки» [Програма БЮТ]; «Уся розбудова влади *повинна* йти знизу догори і слугувати людині» [Програма ПЗУ]; «Місцеве самоврядування *повинне* стати реальним фундаментом народовладдя. Шлях до цього – максимальна передача владних та фінансових повноважень місцевим органам влади для втілення регіональних і локальних стратегій розвитку» [Програма ПР]; «*Необхідно* в повну міру використати можливості національної фінансово-кредитної системи, розробити державну грошово-кредитну політику» [Програма ПНЕРУ]. Цю стратегію менш поширену, ніж дві попередні, можна пояснити намаганням окремих політичних сил переконати виборців у тому, що ці партії готові перейняти на себе усі владні функції в державі після виборів.

Необхідно зазначити, що вербалізовані концепти ПД набувають позитивної чи негативної конототованості. Ключові з них, виражені загальноновживаними моно – й полікомпонентними назвами, часто стають виразниками позитивних оцінно-емотивних конотацій, які посилюють експресивність цих лексичних одиниць. Такі номінативні величини належать до аксіологем, поширених у суспільстві. В українському ПД, у тому числі й передвиборчому, найуживаніші з них позначають концепти, які можна поділити на такі групи: загальнолюдські (добробут, сім'я, діти, майбутнє, життя, природа); політичні (демократія, правова держава, соціальна політика, політичні реформи тощо); національні (українська мова, український кінематограф та ін.). Ступінь позитивної конототованості відповідних назв залежить від лінгвального контексту, в якому вони вжиті, а їх сприйняття адресатами зумовлюється співвідношенням універсальності та національної своєрідності в

ментальному просторі українців. Крім того, комунікативна ефективність таких конотованих лексичних одиниць може варіюватись у різних групах (вікових, освітніх, професійних тощо) громадян України.

Помітною особливістю передвиборчого дискурсу є використання у ньому термінів і терміносполук, переважно іншомовного походження, які виходять за межі лексикону пересічних українських мовців. Ці терміноназви, яким притаманна певна новизна, сприяють експресивності й актуальності передвиборчого дискурсу. Вони дають змогу продемонструвати партіям не лише своєчасність, але перспективність їх політичних програм. «Використовуючи механізми *фінансового лізингу*, у 2008-2009 рр. ми забезпечимо лікарні усіх рівнів необхідним медичним обладнанням» [Програма ПР]; «До 2010 року кожна сільська школа буде підключена до *мережі Інтернет*» [Програма НУНС]. «Повна заборона ввезення в Україну *генетично модифікованих продуктів* харчування» [Програма Блоку Литвина]. «Інтелектуальний прорив – це: єдина вартість послуг по вихованню та освіті дітей, стимулювання *приватних інвестицій* у прикладні та фундаментальні дослідження, підтримка бізнесу, що використовує та розвиває виробничі технології, забезпечення вільної конкуренції на ринку високих технологій, *інтернет-послуг, мобільного зв'язку*, стимулювання приватних інвестицій у професійну та вищу освіту» [Програма БЮТ]. «Вжиття рішучих заходів з недопущення *рейдерства* в Україні» [Програма Блоку Литвина]. Однак перенасиченість передвиборчого дискурсу цими лексичними величинами може знижувати його переконливість, бо їх значення для частини адресатів є недостатньо зрозумілим.

Наведені приклади засвідчують, що виявлені лексичні особливості, характерні для українського передвиборчого дискурсу загалом, значною мірою властиві висловлюванням, що виражають МА обіцянку: «Мінімальна зарплата у 2008 році зросте до 600 грн., а середня – до 2 100 грн.» [Програма НУНС]; «Партія Зелених України підтримуватиме мільйони українців, що проживають за її межами» [Програма ПЗУ].

Отже, в наші дні передвиборчому політичному дискурсу притаманна певна сукупність ознак, що дають змогу класифікувати його як окремий функціональний підтип ПД. Лінгвістичний аналіз передвиборчих програм українських політичних партій засвідчує, що основна комунікативна мета цього підтипу дискурсу значною мірою реалізується через МА обіцянки. При цьому адресант намагаючись вплинути

на свідомість адресата, заручитись його підтримкою, обирає різні комунікативні стратегії, втілення яких зумовлює відповідний добір лексичних засобів.

ЛІТЕРАТУРА

- Арутюнова 1990: Арутюнова Н.Д. Дискурс //Лингвистический энциклопедический словарь. –М.,1990. –989 с.
- Арутюнова 1985: Арутюнова Н.Д., Падучева Е.В. Истоки, проблемы и категории прагматики / Новое в зарубежной лингвистике - М.: Прогресс, 1985. - Вып. 16: Лингвистическая прагматика.- С. 3-42.
- Дейк: Дейк Т.А. Язык, познание, коммуникация. Пер. с англ.–М.:Прогресс, 1989. - 312 с.
- Кубрякова: Кубрякова Е.С. О понятиях дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике // Дискурс, речь, речевая деятельность. – М., 2000. – С. 7-25.
- Літературознавчий словник: Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
- Програма Блоку Литвина: Передвиборна програма Блок Литвина/
<http://vybory.segodnya.ua/parties/litvin/1605.html>
- Програма БЮТ: Передвиборна програма Блок Юлії Тимошенко/
<http://vybory.segodnya.ua/parties/but/1489.html>
- Програма НУНС: Передвиборна програма Наша Україна Народна Самооборона/
<http://vybory.segodnya.ua/parties/samooborona/1561.html>
- Програма ПВД: Передвиборна програма Партії Вільних Демократів/
<http://vybory.segodnya.ua/parties/psd/2080.html>
- Програма ПЗУ: Передвиборна програма Партія Зелених України/
<http://vybory.segodnya.ua/parties/pzu/2086.html>
- Програма ПНЕРУ: Передвиборна програма Партії Національно-економічного Розвитку України / <http://vybory.segodnya.ua/parties/pneru/2074.html>
- Програма ПР: Передвиборна програма Партії Регіонів/
<http://vybory.segodnya.ua/parties/regions/1524.html>
- Програма об'єднання «Свобода»: Передвиборна програма об'єднання «Свобода» / <http://vybory.segodnya.ua/parties/svoboda/1591.html>
- Серль: Серль Дж. Класифікація иллокутивних актів // Новое в зарубежной лингвистике. Вып.17. – М.: Прогресс, 1986. – С. 170 – 194.
- Шейгал: Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. – Москва. – 2000. – 367 с.

Vasil Tsal. Features of functioning of lexicon in Ukrainian pre-election political discourse.

In the annotated article the author attempts to define the specific features of the political discourse and his subtype - pre-election political discourse. There are outlined the features of functioning lexical units, predefined by its communicative strategies.

Keywords: lexical units, speech act, promise, political discourse.

УДК 81.373.611

Ярина Биткієвська (Львів-Франківськ)

СЛОВОТВІРНЕ УКОРІНЕННЯ АНГЛІЗМІВ У СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ МОВУ СПОСОБОМ СУФІКСАЦІЇ

У статті розглядаються суфіксальні засоби, за допомогою яких англізми пристосовуються до словотвірної системи української мови, простежується вплив цих афіксів на семну структуру запозичень. Уводиться і розкривається поняття опосередкованого англізму.

Ключові слова: опосередкований англізм (ОА), сема, модифікаційні, транспозиційні, мутаційні суфікси, словотвірне значення.

У процесі запозичення іншомовне слово зазнає не тільки змін семантичного змісту. Його укорінення у новому мовному середовищі передбачає певні трансформації зовнішньої форми, особливо коли у контакті перебувають генетично й географічно віддалені мови із різною структурною організацією, як синтетична українська мова та аналітична англійська мова з ознаками кореневого типу. Повноцінне й повноправне функціонування англійських запозичень на рівні з питомими українськими лексемами залежить від пристосування до парадигм української мови. Таким чином, пласт лексем англійського походження у лексичному складі сучасної української мови представлений двома основними групами: 1) власне англізмами, або безпосередніми англізмами, – запозиченими шляхом транскрипції чи транслітерації англійськими лексемами, які пристосувалися до граматичних норм